

Michał Skwirczyński

PRAWNOAUTORSKIE ASPEKTY SZKOLNEJ KATECHEZY Z WYKORZYSTANIEM UTWORÓW AUDIOWIZUALNYCH

Truizmem wydaje się stwierdzenie, że szkolna katecheza¹ – jako akt komunikacji międzyludzkiej – powinna zgodnie z kan. 779 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.² korzystać z elementów współczesnej kultury medialnej, a zwłaszcza z utworów audiowizualnych, zgodnie z celami procesu dydaktycznego i pedagogicznego. Dla uczniów, którzy na co dzień posługują się mobilnymi narzędziami elektronicznymi (telefonami komórkowymi, smartfonami, tabletami), obraz nie jest już tylko ilustracją przekazywanych treści, ale środkiem społecznego komunikowania się. Jako użytkownicy portali społecznościowych są oni jednocześnie odbiorcami i twórcami treści o charakterze audiowizualnych. Posiadają więc naturalne zdolności

MGR MICHAŁ SKWIERCZYŃSKI – doktorant, Katedra Prawa Kanonicznego i Prawa Wyznaniowego, Instytut Teologii Pastoralnej Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu; adres do korespondencji: ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław; e-mail: mskwirczynski@wp.eu

¹ Etymologicznie termin *katecheza* pochodzi od greckiego czasownika *katecheo*. Słowo to znaczyło pierwotnie „wołać z góry” (*ex alto*), również „wywoływać echo” (*kata* – z góry, *echeo* – brzmieć, wypowiadać). Późniejsze znaczenie tego wyrażenia to „pouczać” (gdy głos nauczyciela jest świadomym niejako echem pytania ucznia, a odpowiedź ucznia – echem nauczyciela). To ostatnie wyjaśnienie jest ważne, gdyż wskazuje na to, że pouczenie, jakim jest katecheza, dokonuje się nie tylko w sposób jednostronny, jako wykład, ale także w drodze rozmowy, poprzez pytania i odpowiedzi, zob. Jan Paweł II, *Katecheza u początków Kościoła. Katecheza środowa (12 XII 1984)*, w: Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1987, s. 13-14.

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.

poznawcze, które można, a nawet należy, w roztropny i umiejętny sposób³ rozwijać, podejmując zadania katechezy na polu nowej ewangelizacji lub preewangelizacji wobec uczniów nieochrzczonych lub niemających kontaktu z Kościołem⁴. Wychodzi temu naprzeciw prezentacja na lekcjach religii utworów audiowizualnych, która jako komplementarne dopełnienie przekazu werbalnego katechety, sprzyja odkrywaniu nowych horyzontów w budzeniu i pogłębianiu wiary, zwłaszcza w sferze emocjonalnej i woliwnej.

Nadzór merytoryczny nad szkolną katechezą sprawuje Kościół, albowiem kieruje katechetów do podjęcia pracy w szkole (*misja kanoniczna*), zatwierdza materiały dydaktyczne, a także w ramach prac programowych⁵ określa, które cele i zadania szkoły powinny być realizowane na lekcjach religii (PDK 82). Dobór filmów i animacji powinien być wyjątkowo staranny i przemyślany, tj. w pełni odpowiadający programowi nauczania lekcji religii, zatwierdzonemu przez Komisję Episkopatu Polski ds. Katechizacji⁶ i biskupa diecezjalnego (kan. 775), uwzględniając przy tym obowiązki proboszcza w zakresie nauczania katechetycznego, o których ustawodawca kodeksowy stanowi w kan. 777.

Katecheci nie powinni ograniczać się na lekcjach religii do prezentacji wyłącznie tych utworów audiowizualnych, które znajdują się w zasobach szkolnych i parafialnych. Potrzebna jest tu bardziej kreatywna postawa, polegająca na podjęciu aktywnych działań w celu pozyskania ich z innych źródeł. Za każdym razem należy tego dokonywać w sposób w pełni legalny, z poszanowaniem obowiązujących przepisów ustawy o *prawie autorskim i prawach pokrewnych*⁷.

³ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2001 [dalej cyt.: PDK], nr 48.

⁴ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*, Pallottinum, Poznań 1998 [dalej: DOK], nr 75.

⁵ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce* (8.03.2010), <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/nauczanie-religii-w-szkole/dokumenty-koscielne/32-podstawa-programowa-2010> [dostęp: 31.07.2017].

⁶ Uchwała Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie obowiązywania „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”, http://episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/03/Uchwa%C5%82a_PPCK-2017-03-21.pdf [dostęp: 31.07.2017]. Podstawę programową katechezy Kościoła katolickiego w Polsce należy stosować z uwzględnieniem uchwały Komisji Wychowania Katolickiego KEP w sprawie obowiązywania „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”, która weszła w życie dnia 1 września 2017 r.

⁷ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o *prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Dz. U. z 2016 r., poz. 666 z późn. zm. [dalej cyt.: u.p.a.p.p.].

1. OCHRONA UTWORÓW AUDIOWIZUALNYCH W PRAWIE AUTORSKIM

Przedmiotem prawnoautorskiej ochrony jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiejkolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (art. 1 ust. 1 u.p.a.p.p.). Mając na względzie fakt, że ustawowa definicja utworu jest bardzo ogólna i może wzbudzać wątpliwości prawne w procesie wykładni, ustawodawca w art. 1 ust. 2 u.p.a.p.p. zawarł katalog otwarty rodzajów utworów, w którym w pkt 9 znalazły się „utwory audiowizualne (w tym filmowe)”. Ustawodawca jednoznacznie wskazuje, że w obecnym stanie prawnym pojęcie utworu audiowizualnego (brak definicji ustawowej) powinno być rozumiane szerzej, aniżeli film fabularny, dokumentalny lub animowany. Wśród przedstawicieli doktryny ukształtowało się zgodne stanowisko, że wspólnym mianownikiem utworów audiowizualnych jest ruch postrzeganego obrazu [Wojciechowska 1999, 56]. Dodanie do wizji dźwięku jest jedynie elementem fakultatywnym. Także orzecznictwo, jako na element konstytutywny tego pojęcia, najczęściej wskazuje czynnik ruchu, utrwalony przy pomocy stosownych urządzeń technicznych, a także element współpracy licznych podmiotów w procesie powstawania takiego utworu⁸.

Tylko taki materiał audiowizualny jest objęty ochroną autorskoprawną, jeśli jako konkretny wytwór intelektu człowieka cechuje się dwoma przymiotami: po pierwsze, ma charakter audiowizualny, po drugie, jest utworem [Ślęzak 2012, 124]. Statusu utworu audiowizualnego nie będą posiadały wideogramy, o których w art. 94 ust. 2 u.p.a.p.p., zdefiniowane jako „pierwsze utrwalenie sekwencji ruchomych obrazów, z dźwiękiem lub bez”, gdy nie będą przejawem działalności twórczej o indywidualnym charakterze⁹. Sam fakt rejestracji materiału o charakterze audiowizualnym nie świadczy jeszcze o jego oryginalności. Potrzebne jest wystąpienie jako cechy relewantnej elementów przesądzających o nowatorstwie przede wszystkim w dziedzinie formy. Nowatorstwo w zakresie treści nie jest ko-

⁸ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 20 listopada 2012 r., sygn. akt I ACa 176/10, [http://orzeczenia.gdansk.sa.gov.pl/content/\\$N/151000000000503_I_ACa_000176_2010_Uz_2012-11-20_001](http://orzeczenia.gdansk.sa.gov.pl/content/$N/151000000000503_I_ACa_000176_2010_Uz_2012-11-20_001) [dostęp: 31.07.2017].

⁹ Sąd Apelacyjny w Łodzi rejestrację filmową spektaklu teatralnego nie uznał za utwór audiowizualny, ale jedynie za wideogram, zob. Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 17 grudnia 2002 r., sygn. akt I ACa 254/02, LEX nr 535064.

nieczne do przyjęcia, iż utwór audiowizualny jest oryginalny. Treść utworu może być nowatorska, jak też może korzystać z dawno istniejących źródeł [Ślęzak 2012, 128].

Okres ochrony utworu audiowizualnego został określony w art. 36 pkt 4 u.p.a.p.p., zgodnie z którym autorskie prawa majątkowe gasną z upływem 70 lat od śmierci najpóźniej zmarłej z wymienionych osób: głównego reżysera, autora scenariusza, autora dialogów, kompozytora muzyki skomponowanej do utworu audiowizualnego. Niezależnie od okresu ochrony utworu audiowizualnego przepis ten zawiera ważną informację: określa krąg licznych podmiotów, najczęściej współpracujących przy jego powstaniu, co wyraźnie wskazuje, że ustawodawca traktuje go jako utwór współautorski. Potwierdza to wprost art. 69 u.p.a.p.p., zgodnie z którym współtwórcami utworu audiowizualnego są osoby, które wniosły twórczy wkład w jego powstanie, a w szczególności: reżyser, operator obrazu, twórca adaptacji utworu literackiego, twórca stworzonych dla utworu audiowizualnego utworów muzycznych lub słowno-muzycznych oraz twórca scenariusza¹⁰. Należy przy tym zauważyć, że ustawodawca różnicuje utwory składające się na utwór audiowizualny na: 1) stworzone na zamówienie producenta oraz 2) włączone do utworu audiowizualnego. Twórcy utworów włączonych do utworu audiowizualnego nie mogą być uznani za współtwórców takiego utworu z tego względu, że ich działalność twórcza dotyczy jedynie poziomu utworu włączonego, a nie całego dzieła audiowizualnego.

W kontekście analizowanego zagadnienia, mając na względzie uzyskanie korzyści dydaktycznych z prezentacji określonego utworu audiowizualnego na lekcji religii, należy w pierwszej kolejności ustalić jego producenta. Jest to istotne przede wszystkim dlatego, ponieważ ustawodawca w art. 70 u.p.a.p.p. przyjął domniemanie, iż wyłączne autorskie prawa majątkowe do eksploatacji utworu audiowizualnego nabywa producent na mocy umowy o stworzenie utworu albo umowy o wykorzystanie już istniejącego utworu. O ile umowy z twórcami nie stanowią inaczej, autorskie prawo majątkowe do utworu audiowizualnego, a także do utworów w nim usytuowanych w zakresie koniecznym do eksploatacji tych utworów w ramach utworu audiowizualnego jako całości, w sposób pochodny przysługuje producentowi [Barta i Markiewicz 2016, 320]. Może więc on jako pod-

¹⁰ Trybunał Konstytucyjny, uchylając art. 70 ust. 2 u.p.a.p.p., wskazał, że do katalogu potencjalnych współtwórców należy zaliczyć również scenografów i choreografów, zob. Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 maja 2006 r., sygn. akt K 5/05, Dz. U. z 2007 r., Nr 181, poz. 1293.

miot, który poniósł nakłady na zrealizowanie utworu audiowizualnego, czerpać korzyści finansowe płynące z jego eksploatacji, np. poprzez zawarcie umowy licencyjnej. Ponadto, zgodnie z art. 79 u.p.a.p.p., w przypadku naruszenia autorskich praw majątkowych producentowi [Czajka 2010, 71] przysługuje prawo wystąpienia do osoby, która naruszyła te prawa, m.in. z żądaniem zaniechania naruszania, usunięcia skutków naruszenia, naprawienia wyrządzonej szkody oraz wydania uzyskanych korzyści.

2. ROZPOWSZECHNIANIE UTWORÓW AUDIOWIZUALNYCH NA LEKCJACH RELIGII

Zgodnie z art. 27 ust. 1 u.p.a.p.p., w ramach dozwolonego użytku edukacyjnego, czyli „na potrzeby zilustrowania treści przekazywanych w celach dydaktycznych”, instytucje oświatowe¹¹ mogą korzystać z rozpowszechnionych utworów w oryginale i w tłumaczeniu. Na lekcjach religii można nieodpłatnie i bez konieczności uzyskiwania jakiegokolwiek zgody korzystać z utworów audiowizualnych, jeśli ma to miejsce w celach dydaktycznych i w związku z potrzebą zilustrowania przekazywanych treści. Istotne jest to, aby każde wykorzystanie chronionego utworu odbywało się w ramach działalności dydaktycznej. Przez działalność dydaktyczną należy rozumieć nie tylko nauczanie religii, ale również pozostałą działalność edukacyjną, zawierającą się w szeroko rozumianej wychowawczo-opiekunческой sferze działalności statutowej szkoły. O ile jest spełnione wymaganie dydaktyczne, nie ma znaczenia forma prowadzonych zajęć – dozwolony użytek edukacyjny obejmuje zarówno zajęcia lekcyjne, jak i pozalekcyjne¹². Korzystanie z utworów audiowizualnych nie musi następować wyłącznie w czasie godzin lekcyjnych i tylko w budynku szkoły. Dozwolony użytek edukacyjny w zakresie korzystania z utworów audiowizualnych będzie

¹¹ Na mocy ustawy z dnia 15 maja 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U., poz. 994, do przepisów prawa autorskiego po raz pierwszy została wprowadzona ustawowa definicja „instytucji oświatowej”. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 13 u.p.a.p.p., instytucją oświatową są jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 2 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. z 2016 r., poz. 1943 z późn. zm., a wśród nich także publiczne przedszkola, szkoły podstawowe, gimnazja i szkoły ponadgimnazjalne, w których w myśl art. 12 ust. 1 cytowanej ustawy organizowana jest nauka religii.

¹² Pismo Joanny Berdzik, Podsekretarz Stanu Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 16 listopada 2015 r., DJE-DJE.400.3.2015.MSz, https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2015/11/list_j.berdzik_16.11.15.pdf [dostęp: 31.07.2017].

mógł mieć również zastosowanie m.in. podczas rekolekcji szkolnych odbywających się w budynku kościelnym lub w autokarze wiozącym pielgrzymkę klasy maturalnej na Jasną Górę. Za każdym razem powinno to być jednakże tematycznie powiązane z przekazywanymi na lekcjach religii treściami, służąc uczniom lepszemu ich wyjaśnieniu i pogłębieniu. Wyświetlenie uczniom filmu dokumentalnego, który zilustruje tematykę lekcji religii, najlepiej połączone z omówieniem tego filmu przez nauczyciela, będzie co do zasady działaniem odpowiadającym instytucji dozwolonego użytku edukacyjnego, a więc w pełni zgodne z prawem autorskim. Natomiast przypadki odtwarzania utworów audiowizualnych, które nie są związane z programem nauczania religii, bądź gdy ich odbiorcami nie są tylko uczniowie i nauczyciele (art. 27 ust. 2 u.p.a.p.p.), nie będą spełniały ustawowego wymogu realizowania celów dydaktycznych, a tym samym należy je sytuować poza ramami dozwolonego użytku edukacyjnego, co może wiązać się z koniecznością zapłaty wynagrodzenia podmiotom posiadającym do tych utworów majątkowe prawa autorskie. Zauważyć przy tym należy, że utwory audiowizualne, aby można było mówić o dozwolonym użytku edukacyjnym, muszą być wcześniej rozpowszechnione (art. 6 ust. 1 pkt 3 u.p.a.p.p.), co najczęściej polega na wyświetleniu filmu w kinach lub emisji audycji w stacji telewizyjnej. Przedwczesna eksploatacja takich utworów (np. film nie znalazł się jeszcze w oficjalnej dystrybucji) będzie za każdym razem działaniem bezprawnym.

Legalne korzystanie z utworów audiowizualnych w celach dydaktycznych wiąże się z respektowaniem wymogu prawnego zawartego w art. 34 u.p.a.p.p., zgodnie z którym można korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła („z uwzględnieniem istniejących możliwości”). Obraz filmowy przedstawia dokonania twórcze wielu osób (np. scenarzysty, reżysera, scenografa) i nie zawsze jest możliwe wyodrębnienie w takim przedsięwzięciu imiennego udziału poszczególnych twórców. W przypadku dzieła filmowego wystarczające będzie podanie nazwiska reżysera filmu. Sposób podawania źródła nie został bliżej określony w ustawie, co może rodzić pewne kłopoty natury praktycznej. W tej sytuacji pomocnicze w procesie wykładni może być to, że w znaczeniu powszechnym termin „źródło” oznacza także tytuł dzieła. Forma przekazania podczas lekcji religii informacji dotyczącej autorstwa utworu audiowizualnego i jego źródła jest dowolna. Przykładowo może to być ustna zapowiedź przed projekcją filmu, bądź napis na slajdzie prezentacji multimedialnej.

Ustawodawca w art. 35 u.p.a.p.p. zawiera bardzo niedookreśloną normę prawną: „Dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu ani godzić w słuszne interesy twórcy”. Ma ona charakter powszechny, a więc odnosi się również do dozwolonego użytku edukacyjnego. W związku z tym może rodzić się dość istotne pytanie: czy szkoła, której nauczyciel religii będzie korzystał wyłącznie w celach dydaktycznych z utworów audiowizualnych, może w oparciu o wyżej podaną podstawę normatywną być narażona na odpowiedzialność odszkodowawczą? Wydaje się, że takie ryzyko jest znikome, ale nie można go do końca wykluczyć, ponieważ ani doktryna ani orzecznictwo nie wypracowały w tej materii w pełni jednoznacznego poglądu. Próbując sformułować praktyczną wskazówkę, należy zgodzić się z powszechnie przyjętym stanowiskiem, że pełni on rolę swoistego „straszaka”, który ma przeciwdziałać zbyt szerokiemu powoływaniu się na dozwolony użytek. Wszędzie tam, gdzie korzystanie z utworu audiowizualnego przybrałoby formy i rozmiary przekraczające zwyczajnie powszechnie przyjęte w edukacji szkolnej, należy przygotować argumenty na poparcie tezy, że jest ono normalne i zgodne z interesami twórców. Najbardziej ryzykowne jest oczywiście takie korzystanie, które prowadzi do ograniczenia przychodów, jakie twórca może osiągać z dzieła¹³.

3. ZWIELOKROTNIANIE UTWORÓW AUDIOWIZUALNYCH W CELACH DYDAKTYCZNO-KATECHETYCZNYCH

Od dnia 20 listopada 2015 r., tj. od wejścia m.in. znowelizowanego art. 27 ust. 1 u.p.a.p.p., można w celach dydaktycznych, a więc także w związku z prowadzeniem szkolnej katechezy, zwielokrotniać rozpowszechnione drobne utwory lub fragmenty większych utworów. Ustawodawca nie wyłączył z możliwości zwielokrotniania utworów audiowizualnych, co w praktyce oznacza możliwość legalnego kopiowania na przenośne nośniki elektroniczne materiałów edukacyjnych, np. w postaci krótkometrażowych filmów dokumentalnych lub fragmentów pełnometrażowych filmów fabularnych. Podmiotami uprawnionymi do takiego działania są osoby uczące się (ucz-

¹³ Szerzej zob. K. Siewicz, *Prawo autorskie w edukacji: jak uniknąć naruszeń*, http://koed.org.pl/wp-content/uploads/2015/06/prawo-autorskie-w-edukacji-jak-unikac-naruszen_KOED.pdf [dostęp: 31.07.2017].

niowie) i nauczające (nauczyciele). Katecheta może więc sporządzać kopie fragmentów utworów audiowizualnych i przekazać je uczniom do ich wyłącznego użytku, oczywiście pod warunkiem realizacji celów dydaktycznych. W sytuacji, w której ze względu na proces dydaktyczny jest to potrzebne, dopuszczalne jest sporządzanie kopii dla każdego ucznia. Za każdym razem można to uczynić jedynie nieodpłatnie, ponieważ odpłatne rozpowszechnianie egzemplarzy utworów wśród uczniów mogłoby zostać zakwalifikowane na podstawie art. 35 u.p.a.p.p. jako działanie na szkodę twórcy (w przypadku utworu audiowizualnego najczęściej producenta), co mogłoby stanowić podstawę roszczenia odszkodowawczego. Nie ma też przeszkód, aby dane zwielokrotnienie było wielokrotnie wykorzystywane przez nauczyciela dla kolejnych roczników [Barta i Markiewicz 2016, 257].

Zanim jednak nauczyciel religii dokona zwielokrotniania (kopiowania) utworu audiowizualnego w celach dydaktycznych, powinien dochować należytej staranności w upewnieniu się, że pochodzi on z legalnego źródła. W przypadku gdy film jest „ściągany” z Internetu, a jego producent jest nieznany, bądź też dokonuje się to za pośrednictwem portalu internetowego, który rozpowszechnia go nieodpłatnie lub za drobną opłatą bez podania tytułu prawnego do jego użytkowania (np. z powołaniem się na zawartą z producentem umowę licencyjną), choćby nawet fragmentaryczne zwielokrotnienie utworu w celach dydaktycznych budzi nie tylko uzasadnione wątpliwości natury prawnej¹⁴, ale jest przede wszystkim niezgodne z zasadami moralno-etycznymi, którymi na co dzień, a więc nie tylko w procesie pedagogicznym, powinien kierować się katecheta.

4. WYPOŻYCZANIE RELIGIJNYCH UTWORÓW AUDIOWIZUALNYCH Z BIBLIOTEKI SZKOLNEJ

Wyrazem troski parafii o szkoły powinno być uzupełnianie, w miarę możliwości i potrzeb, religijnego księgozbioru bibliotek szkolnych (PDK 85). Wydaje się, że ze względu na współczesny rozwój technologii nie

¹⁴ Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej jednoznacznie przesądził, że „ściągnięcie” filmów z Internetu, gdy są one tam umieszczone nielegalnie, tj. bez zgody uprawnionego podmiotu, jest według prawa UE działaniem bezprawnym, zob. Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 kwietnia 2014 r. w sprawie ACI Adam BV i in. przeciwko Stichting de Thuiskopie, Stichting Onderhandeligen Thuiskopie vergoeding, C-435/12, LEX nr 1446594.

można tego duszpasterskiego zalecenia ograniczać jedynie do książek. Parafia powinna przejawiać aktywność w uzupełnianiu biblioteki szkolnej także o utwory audiowizualne. Nie sposób bowiem oczekiwać, aby we własnym zakresie uczyniła to szkoła. W wyłącznej kompetencji Kościoła jest zatwierdzenie materiałów dydaktycznych, a także w ramach prac programowych określenie, które cele i zadania szkoły powinny być realizowane na lekcjach religii (PDK 82).

Na podstawie art. 28 pkt 1 u.p.a.p.p. szkoły, a tym samym działające w ich strukturach organizacyjnych biblioteki szkolne, w ramach tzw. przywileju bibliotecznego mogą w zakresie swoich zadań statutowych używać nie tylko książki, ale także utwory audiowizualne, jeżeli nie jest to dokonywane w celu osiągnięcia bezpośredniej lub pośredniej korzyści majątkowej. Przez użyczenie należy rozumieć nieodpłatne wypożyczenie egzemplarza utworu utrwalonego na określonym nośniku, np. płycie CD, DVD, czy Blu-Ray. Biblioteki szkolne nie muszą przy nabyciu utworów audiowizualnych posiadać specjalnej licencji na wypożyczanie filmów, ale mogą wypożyczać także takie egzemplarze, na których znajduje się napis „bez prawa do wypożyczania”, bądź zawierające informacje, że utwór przeznaczony jest wyłącznie do użytku prywatnego. Nie ma prawnego uzasadnienia dla kupowania licencji z prawem do wypożyczania, z reguły kilkakrotnie droższej od licencji uprawniającej do użytku prywatnego, albowiem art. 28 pkt 1 u.p.a.p.p. w żaden sposób nie różnicuje zakresu swobody użyczenia przez bibliotekę utworu w odniesieniu do kryterium źródła pozyskania egzemplarza. Wręcz przeciwnie, wprost pozwala bibliotekom udostępniać wszelkie egzemplarze utworu, a jedynym ustawowym wymogiem jest tylko jego wcześniejsze rozpowszechnienie. Wszelkie przeciwne zastrzeżenia umieszczone na egzemplarzach utworu (typu „wyłącznie do użytku prywatnego” lub „wszelkie prawa zastrzeżone”), jako pozbawione podstawy normatywnej, nie wywołują skutków prawnych ograniczających zakres przywileju bibliotecznego szkół. Przyjęcie odmiennego stanowiska przez szkołę należy postrzegać w kategoriach błędu i bezpodstawnej zgody na wydatkowanie środków publicznych.

W odniesieniu do powyższych uwag pojawia się możliwość wykorzystania następującej formy katechetycznego oddziaływania: parafia organizuje wśród parafian zbiórkę płyt kompaktowych z religijnymi utworami audiowizualnymi na potrzeby biblioteki szkolnej, a następnie wyselekcjonowany pod nadzorem proboszcza (kan. 776) zbiór tych utworów przekazuje szkole w dro-

dze umowy darowizny¹⁵. Z takiego zbioru będą mogli legalnie korzystać nie tylko wszyscy nauczyciele i uczniowie danej szkoły, ale także inne osoby.

ZAKOŃCZENIE

W konkretnym przypadku korzystania z filmu religijnego nie można do końca wykluczyć wątpliwości, czy dane działanie rzeczywiście podlega pod zakres dozwolonego użytku edukacyjnego, czy też szkoła powinna wykupić licencję (art. 66-68 u.p.a.p.p.). Szczególnie organizowanie dla uczniów pokazów filmowych poza czasem zajęć szkolnych narażone jest na zgłoszenie się do szkoły podmiotu reprezentującego producenta lub organizację zbiorowego zarządzania *autorskimi prawami* majątkowymi¹⁶. Może wówczas zostać przedstawiona szkole oferta licencji na niekomercyjne publiczne odtwarzanie utworu, ponieważ w ocenie podmiotu uprawnionego dany film był odtwarzany nie na potrzeby zilustrowania treści przekazywanych w celach dydaktycznych. Zanim jednak szkoła zdecyduje się na podpisanie umowy licencyjnej, wskutek czego powstanie zobowiązanie do zapłaty z tego tytułu stosownego wynagrodzenia, powinna najpierw dokonać wszechstronnej analizy stanu faktycznego i prawnego w celu upewnienia się, czy realizowane działania nie podlegają pod dozwolony użytek przewidziany w przepisach ustawy o prawie autorskim. Tylko wtedy, gdy analiza da wynik negatywny, decyzję dotyczącą zakupu licencji można będzie uznać za merytorycznie uzasadnioną.

Mając na względzie, że szkolna katecheza z wykorzystaniem religijnych utworów audiowizualnych jest obszarem współdziałania instytucji kościelnych i oświatowych, zagadnienia dotyczące stosowania przepisów prawa autorskiego, szczególnie w zakresie dozwolonego użytku edukacyjnego, powinny być przedmiotem dalszej analizy zarówno na płaszczyźnie teoretycznej, jak i praktycznej. Niewątpliwie ważną rolę mają tu do wypełnienia akademickie ośrodki kształcenia katechetów i diecezjalne wydziały katechetyczne.

¹⁵ Darowizna jest stypizowaną umową nazwaną, zob. ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. *Kodeks cywilny*, Dz. U. z 2017 r., poz. 459 z późn. zm., art. art. 888-902.

¹⁶ Do wykonywania zbiorowego zarządu konieczne jest zezwolenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. W Polsce działa 12 organizacji zbiorowego zarządzania, które takie zezwolenia uzyskały. Należą do nich m.in. Związek Producentów Audio-Video (ZPAV) i Stowarzyszenie Filmowców Polskich (SFP).

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski w: Kodeks Prawa Kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Pallottinum, Poznań 1984.
- Jan Paweł II, Katecheza u początków Kościoła. Katecheza śródowa (12 XII 1984), w: Jan Paweł II, Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela, Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano 1987, s. 13-14.
- Konferencja Episkopatu Polski, Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce, Wydawnictwo WAM, Kraków 2001.
- Konferencja Episkopatu Polski, Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce (8.03.2010). <http://www.katecheza.episkopat.pl/index.php/menu/nauczanie-religii-w-szkole/dokumenty-koscielne/32-podstawa-programowa-2010> [dostęp: 31.07.2017].
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, Dyrektorium ogólne o katechizacji, Pallottinum, Poznań 1998.
- Pismo Joanny Berdzik, Podsekretarz Stanu Ministerstwa Edukacji Narodowej z dnia 16 listopada 2015 r., DJE-DJE.400.3.2015.MSz. https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2015/11/list_j.berdzik_16.11.15.pdf [dostęp: 31.07.2017].
- Uchwała Komisji Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie obowiązywania „Podstawy programowej katechezy Kościoła katolickiego w Polsce”. http://episkopat.pl/wp-content/uploads/2017/03/Uchwa%C5%82a_PPKK-2017-03-21.pdf [dostęp: 31.07.2017].
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U. z 2016 r., poz. 666 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. z 2016 r., poz. 1943 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 15 maja 2015 r. o zmianie ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych, Dz. U., poz. 994.
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny, Dz. U. z 2017 r., poz. 459 z późn. zm.

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 20 listopada 2012 r., sygn. akt I ACa 176/10.
[http://orzeczenia.gdansk.sa.gov.pl/content/\\$N/151000000000503_I_ACa_000176_2010_Uz_2012-11-20_001](http://orzeczenia.gdansk.sa.gov.pl/content/$N/151000000000503_I_ACa_000176_2010_Uz_2012-11-20_001) [dostęp: 31.07.2017].
- Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 17 grudnia 2002 r., sygn. akt I ACa 254/02, LEX nr 535064.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 maja 2006 r., sygn. akt K 5/05, Dz. U. z 2007 r., Nr 181, poz. 1293.

Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 kwietnia 2014 r. w sprawie ACI Adam BV i in. przeciwko Stichting de Thuiskopie, Stichting Onderhandeligen Thuiskopie vergoeding, C-435/12, LEX nr 1446594.

Literatura

- Banasiuk, Joanna. 2012. *Współtwórczość i jej skutki w prawie autorskim*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Barta, Janusz, i Ryszard Markiewicz. 2016. *Prawo autorskie*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Barta, Janusz, Monika Czajkowska-Dąbrowska, Zbigniew Cwiąkański, Ryszard Markiewicz, i Elżbieta Traple. 2011. *Prawo autorskie i prawa pokrewne. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Barta, Janusz, red. 2007. *System prawa prywatnego*. T. 13. *Prawo autorskie*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Czajka, Dariusz. 2010. *Ochrona praw twórców i producentów. Prawo autorskie i prawa pokrewne*. Warszawa: Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji.
- Lewandowski, Krzysztof, red. 2011. *Utwór audiowizualny. Zakres pojęcia i ochrony prawnej*. Poznań: Wyższa Szkoła Umiejętności Społecznych w Poznaniu.
- Siewicz, Krzysztof. 2017. „Prawo autorskie w edukacji: jak uniknąć naruszeń.” http://koed.org.pl/wp-content/uploads/2015/06/prawo-autorskie-w-edukacji-jak-uniknac-naruszen_KOED.pdf [dostęp: 31.07.2017].
- Szczotka, Jerzy. 2009. „Utwory audiowizualne – stan oczekiwania na nowelizację prawa autorskiego.” *Przełęcz Sądowy* 1:31-47.
- Ślęzak, Piotr. 2012. *Umowy w zakresie współczesnych sztuk wizualnych*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska.
- Wojciechowska, Anna. 1996. „Twórcy dzieła audiowizualnego w świetle ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych z 4 lutego 1994 roku.” *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 1:53-74.
- Wojciechowska, Anna. 1999. *Autorskie prawa osobiste twórców dzieła audiowizualnego*. Kraków: Uniwersytet Jagielloński.

Prawnoautorskie aspekty szkolnej katechezy z wykorzystaniem utworów audiowizualnych

Streszczenie

Na lekcjach religii w szkole, jako uzupełnienie przekazu werbalnego katechety, mogą być prezentowane utwory audiowizualne. Zgodnie z przepisami prawa autorskiego, nie jest do tego potrzebna jakakolwiek zgoda, jeśli ma to miejsce w celach dydaktycznych i w związku z potrzebą zilustrowania przekazywanych treści. Wymóg ten zostanie spełniony, jeśli tematyka utworów audiowizualnych będzie zgodna z zatwierdzonym przez Komisję Episkopatu Polski ds. Katechizacji programem nauczania lekcji religii. Katecheta może również w celach dydaktycznych sporządzać kopie fragmentów utwo-

rów audiowizualnych i przekazywać je uczniom w ramach dozwolonego użytku edukacyjnego.

Słowa kluczowe: katecheza; szkoła; prawo autorskie; utwór audiowizualny; dozwolony użytek

Copyrights Aspects of School Catechesis with the Use of Audiovisual Works

S u m m a r y

At the school religion lessons, audiovisual works may be presented as supplementary to the verbal communication of a catechist. According to the Polish author rights, there is no need for any consent if this is done for educational purposes and for the need of illustrating the provided content. This condition will certainly be fulfilled if the theme of audiovisual works will be in line with the religion lessons curriculum, approved by the Commission for Catechesis of the Polish Bishops' Conference. The catechist may also make copies of audiovisual works for educational purposes and transfer them to pupils for their educational fair use.

Key words: catechesis; school; author rights; audiovisual work; fair use

Information about Author: MICHAŁ SKWIERCZYŃSKI, J.C.L. – Ph.D. student, Department of Canon Law and Religious Law, Institute of Pastoral Theology of Pontifical Faculty of Theology in Wrocław; ul. Katedralna 9, 50-328 Wrocław, Poland; e-mail: mskwierczynski@wp.eu

